

RESSENYES

POJADA, Patrici (2017)

Viure com a bons veïns. Identitats i solidaritats als Pirineus (segles XVI-XIX)

Barcelona-Catarroja: Afers-Mirmanda, 309 p.

ISBN 978-84-16260-36-2

Massa sovint, els Pirineus s'associen al concepte de *frontera natural*, entenent que la serralada, per la seva orografia, divideix, talla i separa dos mons totalment aliens: un de peninsular, hispànic —en què també trobaríem els territoris catalans—, i un de gal, francès i continental. Si els Pirineus són concebuts com a frontera, natural o administrativa, és en gran mesura pel prisma actual de les nostres mirades, subjuga- des a un presentisme que no ens deixa entendre la realitat històrica en tota la seva dimensió. I és que aquesta serralada, històricament, lluny de separar comunitats humanes i realitats polítiques, més aviat fou un espai d'encontre fins que dos estats forjats durant l'anomenada època moderna, les monarquies hispànica i francesa, van decidir des dels despatxos de les seves llunyanes capitals traçar fronteres i límits allà on fins aleshores hi havia hagut vincles humans, econòmics i fins i tot polítics.

Aquests vincles entre ambdós vessants de la serralada pirinenca són els que ens explica Patrici Pojada en la recent publicació en llengua catalana del llibre titulat *Viure com a bons veïns. Identitats i solidaritats als Pirineus (segles XVI-XIX)* (Afers, Mirmanda, 2017), la traducció —a càrrec de Maria Dasca— d'un assaig que va

veure la llum per primera vegada al tombant del segon mil·lenni sota el títol *Identité et solidarités dans les Pyrénées: essai sur les relations humaines (XVIIe-XIXe siècles)* (Pyrégraph, Aspèth, 2000). El Dr. Pojada fou professor titular de la Universitat de Tolosa i actualment exerceix de catedràtic d'història moderna a la Universitat de Perpinyà. Les seves recerques han tingut per objecte la realitat històrica pirinenca al llarg dels segles moderns i contemporanis, centrant inicialment la seva atenció en el cas aranès, al qual dedicà la seva tesi doctoral, publicada sota el títol *Una vallée frontière dans le Grand Siècle. Le Val d'Aran entre deux monarchies* (1998). Entre la seva extensa producció caldria destacar també estudis referents al comerç i a la circulació de persones entre ambdós vessants de la mencionada serralada —*Une Société marchande. Le commerce et ses acteurs dans les Pyrénées modernes (haut Pays de Foix, vers 1550-1700)* (2008) i *Le Voisin et le Migrant. Hommes et circulations dans les Pyrénées modernes (XVIIe-XIXe siècle)* (2011)—, així com treballs centrats en aspectes de lingüística occitana.

L'assaig *Viure com a bons veïns* posa sobre la taula la realitat històrica dels Piri-

neus —centrant-se en els territoris més centrals i orientals— en els segles en què els vincles entre les valls de la serralada van començar a xocar amb una situació estatal complexa que va tendir a trencar-los i a desnaturalitzar-los. La majoria d'aquestes relacions s'havien forjat centenars d'anys enrere —l'arqueologia demostra que els Pirineus no van ser barrera ni en temps prehistòrics—, tot i que no les documentem de manera clara fins a temps medievals. La presència carolíngia al vessant sud de la serralada a partir del segle VIII va inaugurar uns contactes humans a tots nivells entre el nord peninsular i el sud de l'antiga Gàl·lia, relacions que es mantingueren llarg temps i van tendir a institucionalitzar-se a través de pactes i acords relacionats amb qüestions d'índole tan diversa com el comerç o l'explotació de pastures. La majoria d'aquests acords, els quals no deixaven de ser l'exemplificació de l'esmentada realitat humana, van ser posats per escrit al llarg dels segles de la baixa edat mitjana i durant l'edat moderna, tot i que aleshores començaren ja a topiar amb una creixent problemàtica fronterera de caràcter estatal cada cop més complexa. I és que, a mesura que passaven els anys, les solidaritats de les quals parla Patrici Pojada tendiren a desaparèixer per donar pas a un temps en què els pirinencs van començar, per imposició del context del moment, a mirar cap als nuclis urbans de les respectives planes i van canviar el bon veïnatge per la indiferència cap a l'altre vessant de la muntanya.

Pojada, per tant, ens explica la història del món pirinenc des del moment en què els vincles humans van consolidar-se i institucionalitzar-se fins que, per imposició forana, perderen vigència i van quedar desnaturalitzats. Per fer-ho, se centra en tres aspectes concrets però que exemplifiquen clarament aquest *bon veïnatge*: la llengua, les solidaritats humanes i la realitat política, malgrat que aquest últim aspecte també serveix per explicar l'ocàs d'aquest món a causa de la guerra i la frontierització.

Entenent que la història de la llengua explica la història dels pobles, Pojada intenta aproximar-se al marc lingüístic del món pirinenc, tot demostrant que entre les diverses valls de la serralada hi havia una capacitat de comprensió que no només facilitava espais de trobada, sinó que evitava que la llengua esdevingués un element generador d'identitats contraposades. Aquesta capacitat de comprensió, tanmateix, no era fruit d'unes similituds entre parlars aliens que permetien l'entesa, més aviat eren producte de l'existència d'una gran comunitat lingüística occitanocatalana vertebrada a redós dels Pirineus. Els parlars propis de cada territori provenien d'un mateix tronc comú, i els dialectes de cada vall eren ben compresos a les valls veïnes. Potser el cas aranès, tant històricament com des d'una mirada actual, és el més paradigmàtic: una vall que administrativament formava part del Principat de Catalunya, però on el català no era la llengua única i preeminent de la població ni de la producció documental del territori, un espai en què fins i tot hi havia una gran vinculació antroponímica amb el Bearn. I és que l'Aran era un espai de nexa i d'encreuament entre diversos mons culturals. La majoria de valls pirinenques que a l'època moderna estaven obertes a nord i sud en l'aspecte humà presentaven una realitat similar a l'aranesa.

I si la llengua era el mitjà per a l'entesa, les solidaritats eren l'eina que facilitava les relacions humanes, econòmiques i polítiques. Amb tot, cal entendre l'existència de solidaritats a diversos nivells. Des de temps antics, la vall era el marc organitzatiu de les comunitats humanes. Els habitants de les valls tendien a reunir-se i a organitzar-se, d'aquí l'existència encara avui del Consell General a Andorra —originàriament el Consell de la Terra— o del Consell Generau a l'Aran. Cal pensar, doncs, que la vall era un espai generador de solidaritats i fins i tot d'identitats, sobretot quan els enfrontaments entre les diverses valls, encara que fossin per qües-

tions alienes a la pròpia realitat pirinenca, contraposaven comunitats humanes. No podem oblidar que la societat pirinenca era una societat armada, avesada a la lluita contra el bandolerisme, que quan calia es protegia a les esglésies —les quals actuaven de fortificació— i que veia com sovint es produïen atacs provinents de l'altre vessant de la muntanya. El cas dels atacs hugonots, sovint mencionats en els documents tot i que realment els atacants no tenien per què ser luterans, són un bon exemple d'això.

Així i tot, les solidaritats internes no eren un fre per a l'existència de solidaritats entre valls, sovint desenvolupades per raó de necessitats socioeconòmiques. Les lligues i patzeries que permetien una transhumància que vinculava estretament els territoris pirinencs són el cas paradigmàtic, però no l'únic. Compartir espais de pastura entre valls era fonamental per a les comunitats que vivien de la ramaderia en aquest territori de muntanya, però també els vincles comercials eren necessaris per a la població de les valls. I és que, com diu Patrici Pojada, «la pau és la principal preocupació dels fronterers en temps de guerra», senyal inequívoc que en un període d'enfrontament la vida per als pirinencs es complicava, i no només per la guerra en si, sinó sobretot perquè en temps de lluites les autoritats buscaven l'hermetisme fronterer i això perjudicava obertament aquestes solidaritats.

Amb tot, si per alguna cosa es va definir la història pirinenca va ser per la realitat política. I és que més enllà dels llaços humans hi havia els interessos d'unes monarquies que no tenien per què atendre les necessitats dels habitants de les valls. Ja el tractat de Corbeil de 1258 va començar a definir uns espais polítics que feien gravitar els respectius vessants dels Pirineus entre el món peninsular i el franc, tot i que durant la baixa edat mitjana i l'edat moderna les lligues i patzeries van tenir més vigència que mai. Fou a partir de la consolidació de les grans monarquies his-

pànica i francesa que va començar una clara fronterització dels Pirineus. Felip II ja havia cercat l'hermetisme de la frontera, però va ser el Tractat dels Pirineus de 1659 el que va canviar per sempre la història comuna de les valls. En endavant la tendència seria la de convertir la serralada en una frontera administrativa, objectiu que va comptar amb el concurs d'unes guerres contínues que afavoriren el declivi dels acords pirinencs i la creació d'identitats contraposades. Els projectes estatals de carreteres radials i la tendència a la uniformització lingüística van ser els elements que van acabar de reblar el clau i van convertir un espai històricament vinculat en una *frontera natural* tal com es pretén presentar avui en dia.

Viure com a bons veïns, tot i tenir un caràcter assagístic, és un treball fonamental per entendre el món pirinenc dels segles baixmedievals i moderns. Una publicació necessària per conèixer com es va traduir en el món local i regional muntanyenc la consolidació dels anomenats estat-nació; o, des d'un altre punt de vista, per entendre com les noves realitats estatals van topar amb una lògica local i humana que convertia els dos vessants de la serralada pirinenca en un espai de trobada en els aspectes polític, econòmic i social. Un exemple més, per tant, de com podem explicar la *gran* història a través de la mirada concreta, específica. Però molt més enllà d'això, l'estudi del Dr. Pojada posa en relleu la necessitat d'estudiar un territori que ha gaudit de ben poc interès per part de la historiografia contemporània.

Si bé és cert que aquesta situació està canviant, gràcies a la feina de molts especialistes que treballen des del mateix territori o al creixent interès d'alguns centres de recerca universitaris cap a aquest espai, encara és molta la tasca que queda per fer. En aquest sentit, el mencionat treball pot ser un bon punt de partida per a futures investigacions si hom sap fer-se les preguntes adequades. El coneixement profund de l'autor sobre la història pirinenca

d'aquests anys li ha permès de fer una mirada de conjunt sobre aquest territori. Per bé que sovint posa el focus en algun cas concret com l'Aran, que tan bé coneix, el seu meritori treball —que podríem veure també com un estat de la qüestió— no pretén explicar la història concreta de cadascuna de les valls pirinenques en aquest període. Són moltes, doncs, les que encara esperen ser objecte d'un estudi específic, com el citat cas aranès; unes anhelades investigacions que ens permetrien de conèixer de manera molt més específica els Pirineus dels segles XVI-XIX.

Potser la publicació en català d'aquest treball, que segurament esdevindrà llibre de capçalera dels qui estudiïn aquest territori, marcarà un punt d'inflexió historiogràficament parlant. O potser no. Com a mínim, però, hauria de servir per comprendre que els Pirineus no eren aquesta suposada *frontera natural* entre dos mons, la

qual cosa ens ajudarà a conèixer millor el nostre passat i entendre la realitat present. I és que, per exemple, si estudiem els Foix com un llinatge *francès*, difícilment podrem saber de la història d'Andorra, del comtat d'Urgell o de Navarra. O, si ens acostem a Alfons el Trobador com un monarca *català*, poc entendrem de la participació de Pere el Catòlic a la batalla de Muret o de la passió per la cultura trobadoresca que aquest rei tant admirava. I en el cas que el nostre objectiu sigui aproximar-nos al passat de Catalunya abans del segle XVII, ben esbiaixada serà la nostra mirada si no tenim en compte el paper que va jugar la segona ciutat del Principat, Perpinyà. Esperem, si més no, que *Viure com a bons veïns* de Patrici Pojada eviti l'oblit d'un veïnatge que al cap i a la fi no era ni és altra cosa que una història compartida.

Oliver Vergés Pons

Institut d'Estudis Medievals – Universitat Autònoma de Barcelona

<https://doi.org/10.5565/rev/manuscrits.187>

<https://orcid.org/0000-0003-4921-722X>

